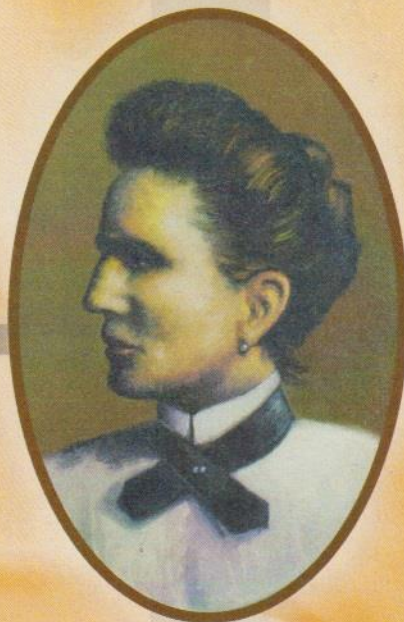

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA
STROSSMAYERA U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U PEČUHU

ZBORNIK RADOVA S MEĐUNARODNOGA
ZNANSTVENOGA SKUPA

Zlatni danci

11

ŽIVOT I DJELO(VANJE) NADE IVELJIĆ

OSIJEK, 2010.

Uredništvo

Ernest Barić (Pečuh)
Dragica Dragun (Osijek)
Dragica Haramija (Maribor)
Polina Korolkova (Moskva)

Za izdavača

Višnja Pavičić Takač

Recenzenti

Ana Pintarić (Osijek)
Ljudmila Vasiljeva (Lavov)

Lektura

Ana Pintarić

Prijevod sažetaka na engleski

Romana Čačija

Crtež na naslovnici

Ivan Lovreković, ak. slikar
Josip Pavić, ak. slikar: Portret Jagode Truhelke

CIP dostupan na računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
Pod brojem 731944.

ISBN: 978-953-314-012-4.

Tisak

Filozofski fakultet Osijek

Naklada

300 primjeraka

OŽIVLJENE ŽIVOTINJE: ŽIVOTINJE KAO LIKOVI U PRIČAMA NADE IVELJIĆ

Nada Iveljić u svojim je pričama za djecu gradila bogate svjetove koji ne bi kao takvi postojali da njezin odabir likova, stanovnika tih svjetova, nije bio jednako bogat i maštovit. Osim likova djece, bilja, pa čak i slova, veliki broj njezinih priča oslikan je likovima životinja.

Životinje su zanimljiv svijet sam po sebi; one imaju svoj smisao, svoj razlog postojanja. No, spisateljčina znatiželja urodila je namjerom da dekodira životinjski svijet i pretvori ga u ljudski, razumljiv jezik kako bi objasnila, ne samo tu mističnu, životinjsku prirodu, već i našu vlastitu, ljudsku.

Spisateljica pritom životinje *oživljava*; one su misaona, razumna, osjećajna bića izražene imaginacije, znatiželje... Iako personificirane, iz istih razloga zašto su likovi životinja personificirani u basnama, životinje u pričama Nade Iveljić ne udaljavaju se od svojih prirodnih, urođenih osobina. Spisateljica svoje likove nadograđuje dimenzijama kako bi bili aktivni akteri zbivanja, no u cijelom procesu poštuje specifičnu prirodu modela/uzora na kojemu je lik temeljen.

Ključne riječi: Nada Iveljić, likovi u pričama Nade Iveljić, lik životinje, personifikacija.

Nada Iveljić u svojim je pričama izgradila mnoštvo maštovitih i bogatih svjetova. Svaka priča je svijet sam za sebe i kao takva ima svoje zakonitosti koje možda ne bi funkcionirale u nekoj drugoj priči, u nekom drugom svijetu. Upravo je to područje s kojim se Nada Iveljić posebno bavljala pa tako svaki put kad pročitamo jednu priču u kojoj smo posve uvučeni u njezine zakonitosti i pravila, trebamo trenutak ili dva da bismo se mogli posvetiti čitanju druge priče i prihvatiti posve nova pravila.

Ovo je posebno vidljivo kada je riječ o likovima koje je spisateljica oživjela u svojim pričama. Tako u jednom trenutku u potpunosti usmjerava našu pažnju na slovo *a* (iz priče *Jedno malo slovo a*), dok već u priči koja slijedi to *a* preuzima ulogu «samo» slova, a naša je pažnja sada usmjerena na neki sasvim novi, neobični lik.

Maštovitost Nade Iveljić vidljiva je u izboru posve neuobičajenih likova; gotovo da ne postoji biće, stvar ili pojava koji nisu bili protagonisti njezinih priča. Uz likove djevojčica, dječaka, baka, djedova i ostalih koje bismo mogli nazvati

uobičajenima, u njezinim su pričama svoje pravo glasa dobili i proljeće, rujanski dan, mjesec, grm, pupoljak i stari frižider.

Bogata galerija životinjskih likova

Ipak, čitajući njezina djela za djecu, na prvi se pogled može primijetiti kako je najveći dio priča bilo izgrađeno upravo pomoću likova životinja. Pri tom je gotovo nemoguće odrediti neki kriterij kojim su životinje birane. Likovi su i domaće (janje, ovca, koza, magarac) i divlje životinje (vuk, medvjedica, sova), šumske (jelen, lisica, vjeverica), morske (sredozemna medvjedica, ribe), uobičajene za dječje priče (pas, miš, mačka, zec), neke neuobičajene (tvor, jazavac, labud) i neke posve egzotične životinje koje se ne mogu naći na području Hrvatske (majmun, krokodil itd.).

Dobro poznavanje životinjskog svijeta uočljivo je iz imenovanja likova ptica. Da «ni ptica nije *samo* ptica» može se vidjeti iz činjenice da spisateljica rijetko kada govori o «pticama». One su redovito točno imenovane: golub, grlica, galeb, vrabac, kokoš, pile, čvorak, crvendać, sova, pijetao, grmuša, fazan, dijetlić, drozd, svraka (...)

Točnim imenovanjem svakog od likova, kao što je slučaj sapticama, ukazuje na izrazitu edukativnost priča Nade Iveljić, a i njezino iskazivanje poštovanja prema bogatom svijetu bića neba. Likove životinja u pričama Nade Iveljić možemo promatrati kroz dva temeljna kriterija.

Primarni kriterij govori o direktnoj uporabi likova životinja kao pokretača i sudionika radnje. Pritom možemo promatrati način na koji su životinje prikazane, pa stoga imamo zbiljski i antropomorfnu prikazane likove životinja. S druge strane, postavlja se pitanje pozicije lika u priči, odnosno jesu li životinje glavni ili sporedni likovi. Drugi kriterij je sekundarne prirode i govori o indirektnoj uporabi životinjskih likova gdje su oni izvedeni iz drugih likova. Tako spisateljica spaja realnost i fantastično: neki su likovi životinja zapravo oživljene lutke i predmeti (*Konjić i Zlatokosa*, *Srebrni pijetao na krovu*) ili su produkt koketiranja sa simbolima, legendama, bajkama i umjetnošću (*Morska medvjedica*, *Kraljevićev pas*, *Eci peci pec*). S druge strane, otvara se prostor za određivanje trećeg, nesvrstanog kriterija pristupa životinjskim likovima: ponekad se imena životinja koriste i u vrlo neobičnim situacijama da bi se opisalo neko ponašanje ljudi ili da bi se izrekla neka mudrost, fraza ili životna istina. Tako dječak u priči *Nadzornik uspinjače* nosi nadimak Vrabac zbog svojih karakteristika koje su također prepoznate u maloj ptičici. «Jedino je Zvonko od svih manji i rastom i uspjehom.»¹

U nekoliko se navrata karakteristike životinja koriste u svrhu ismijavanja ljudskog: izraz «ćorava kokoš», naziv «Štakoraš» kao riječ uvrede,² izrazi «Eh, sunce mu magareće!» ili «Ah, k jarcu!»³ (Valja napomenuti kako je ovo potonje

¹ Nadzornik uspinjače: Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex., str. 190

² Luna park: Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex., str. 84

³ Slavni magarčić: Iveljić, N. (1987). *Konjić sa zlatnim sedlom*. Zagreb: Mladost., str. 101

izrekao magarac, što također doprinosi humorističnosti priče.) Također, izraz «slobodan kao ptica» spomenut je nekoliko puta kako bi se dočarala sloboda koju prezentira nebesko biće, a kojoj čovjek toliko teži.

Zbiljski prikaz životinjskih likova

Prilikom ovakvog prikazivanja životinja, spisateljica prikazuje životinje onakvima kakve jesu, bez dodavanja ljudskih osobina. Treba napomenuti kako je ovakav način prikaza životinja zapravo rjeđi jer spisateljica najčešće životinje antropomorfizira. U priči *Bijeli vuk*, spisateljica nam donosi lik bijeloga vuka kojeg prikazuje s velikim sentimentom, ali pretežito zbiljski prikazanim. Priča govori o neobičnom prijateljstvu vuka i čovjeka i napisana je vrlo vješto jer djeluje doista kao legenda prenošena s koljena na koljeno, kao što spisateljica navodi u uvodu. Neobičan lik vuka bijelog krzna oplemenjuje brojnim pjesničkim slikama: «...vučica je ležala pod rascvalom bazgom te je od bjeline cvijeta postala pitoma. (...) imala je samo jednog mladunca, bijeloga i neobičnog. Nešto ju je u iznimnom potomku podsjećalo na bjelinom prošarane bazgine skute...»⁴ Ponašanje bijeloga vuka djeluje posve prirodno i realno. Divlja priroda vuka pretvara se u pitomost svojstvena psu, te odnos koji je ostvario s čovjekom stoga djeluje vrlo uvjerljivo i privlačno.

Velik je broj situacija gdje spisateljica kreće od zbiljskog prikaza životinja, a u svrhu edukacije i dokumentarnosti, ali ih zatim tijekom priče personificira ili antropomorfizira. Primjer za to možemo naći u priči *Kraljica noći*. «...Ta golema sovuljaga pripada rodu ušara. Danju kunja skrivena u krošnji ili među kamenitim hridinama, a razbudi se tek kad zađe sunce i onda započinje noćni lov. (...) Proučavajući njihove navike, prirodoslovci su zapazili da sove naročito vole noći obasjane mjesecinom. Buljinu su opisali kao grabežljivicu (...) Metar i po iznosi raspon njezinih krila, a ipak može letjeti tako tiho da je ne čuju kunići, zečevi, tetrijebi i trčke, pa ni poljski miševi koje spretno hvata u letu.»⁵ U istoj priči, spisateljica nastavlja navoditi brojne informacije o sovi. Osim prirodoslovnih činjenica (boja perja, fizionomija, životne navike i sl.), navodi legende i vjerovanja naroda vezana uz ovu «kraljicu noći». Kako priča odmiče, tako i sova postupno dobiva ljudske osobine. Isprva se opisuje kako sova promatra ranjenog mladića koji u šumi traži zaklon od Turaka i tom prilikom još smo uvijek pod dojmom ranije dokumentarnosti te ne doživljavamo sovu kao antropomorfizirani lik. Tada, gotovo iznenada se izražava sovina naklonost mladiću što ju ipak čini antropomorfiziranim likom. U tom se trenutku počinju ispreplitati bajkovitost i realnost. Međutim, cijeli je proces antropomorfizacije zapravo graničan sa zbiljskim pristupom: naime, čitatelji doznaju kako ona «osjeća», «zna», «želi», ali lik mladića to ne zna i prema sovi se i dalje ponaša kao prema životinji. «Ovaj momak ni ne slutiti da mu ona kani pomoći (...)».⁶ Iz navedenog primjera može se vidjeti kako je spisateljica započela priču dokumentaristički. Njezine riječi funkcioniraju gotovo kao enciklopedijsko znanje, no i pritom je vrlo jasno oslikan spisateljičin sentiment prema životinji.

⁴ Bijeli vuk: Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex., str. 117

⁵ Kraljica noći: Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex., str. 72

⁶ Kraljica noći: Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex., str. 77

«Dostojanstveni nadimak Kraljica noći pristajao bi zvijezdi ili vili čarobnici.»⁷ Ona se sovi divi; divi se i veličini njezinih krila i ostalim prirodoslovnim činjenicama koje navodi. Postupno poetski stil pisanja nadjačava dokumentaristički pa i sama priča sve više preuzima odlike bajke, fantastičnog. Sova prestaje biti realna životinja i postaje likom životinje u bajci. Međutim, u ovom je primjeru sova preuzela odlike čovjeka, ali samo iz čitateljeve perspektive. Lik mladića se možda čudi i divi njezinim postupcima, ali ne otkriva pravu, «ljudsku» prirodu koju je sova dobila u priči. Za njega je sova i dalje «sova».

Jednako tako, u istoj priči, konj Zelenko također pokazuje ljudske osobine (brine za gospodara, želi mu pomoći), no za mladića, on je samo njegov «vjerni konj». Ovakav opis odnosa, gdje čovjek iz životinjskih pokreta interpretira životinjsko ponašanje i očituje ga kao naivnu i nevinu naklonost, a čitatelju je životinja prikazana kao jedinka puna emocija, rezultira snažnim slikama: «Vjerni konj Zelenko gleda gospodara; malo njega, malo sovu na grani. Vidi da je gospodaru zlo, čelo mu se žari kao oganj. Negdje ima vode, samo, on ne smije stvarati buku. Letjeti ne može, ta nije ptica! (...) Našavši životvornu vodu, okrijepila je momka tako da je namah prizdravio. Dolazi Janko k sebi i osjeća da je uz nj njegov konj. (...) Kako Zelenko još nije pio, primakne se čuturi. Gospodar je to razumio. Dade mu piti iz dlanova, tapšući ga u znak zahvalnosti što ga je u jednom danu dva puta spasio.»⁸

Ovakav način stapanja zbiljskog i antropomorfnog prikaza životinja potiče dojam kako spisateljica izuzetno poštuje prirodu životinja. Naime, ona životinje ne antropomorfizira na način da ih u potpunosti pretvara u ljude (životinje ne govore kao ljudi, ne nose odjeću, ne ljube i ne mrze kao ljudi). One su antropomorfizirane sentimentom. Zbiljski su životinje prikazane u potpunosti češće kad su sporedni likovi, likovi koji se javljaju kao pratnja ljudskim likovima i kao takve ih nadopunjuju.

Antropomorfni likovi životinja

Spisateljica ipak shvaća koja je snaga životinjskog lika u pričama za djecu te ih stoga najčešće prikazuje kao glavne aktere i tom prilikom poseže za tehnikama njihove antropomorfozacije. Razlozi zašto spisateljica poseže za antropomorfozacijom, mogli bi biti sljedeći:

1. Životinjama se daje dar govora kako bi se njihov, životinjski jezik «preveo» na nama razumljiv, ljudski jezik te kako bismo stoga mogli čuti i njihovu priču. To je najbolje vidljivo u pričama gdje je spisateljica ostala dosljedna životinjskoj prirodi, osim činjenice što im je dala dar govora. One se nalaze u svom prirodnom okruženju, bave se aktivnostima koje su im specifične po prirodi i sl. (*Kraljica noći, Pipo*).

⁷ Kraljica noći: Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex., str. 77

⁸ Kraljica noći: Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex., str. 78

2. Životinje se koriste kao primjeri za ljude i ljudsko ponašanje. One se bave aktivnostima, ponašaju se i govore kao ljudi. Ovaj je način antropomorfizacije zapravo rjeđi. U slučaju kada poseže za tehnikama svojstvenima basni, spisateljica ipak najčešće ostaje dosljedna prirodi životinjskog svijeta. Životinje su tek simboli ljudskih tipova i karaktera.

Primjerice, sova je učitelj, liječnik, mudrac. Lisica je lukava i domišljata. Vrlo često, kao što je slučaj i u basnama, likovi životinja kojima su dodjeljene ljudske osobine, zapravo su u ulozi «maske» za ljudsko ponašanje, a korištene u svrhu izbjegavanja moraliziranja. Čak i kada svojim likovima pridjene ljudske osobine, Nada Iveljić ostaje dosljedna životinjskoj prirodi. Tako će priču izgraditi u životinjama bliskom svijetu koristeći scene iz životinjskog života i slike iz njihova prirodna okruženja. Životinje su u šumi, na livadi, dosljedne svom uobičajenom načinu života. Primjerice u *Kapici za ježa* spisateljica priča o djevojčici Mirnici koja je izgubila kapu. Njezinu kapu nalaze krtica, koja promoli iz svoje krtičje rupe, zatim zec, svraka («...htjede je odnijeti u svoje gnijezdo jer svrake vole sakupljati šarene i svjetlucave predmete.»⁹), te ježica.

Sve životinje-likovi lijepo korespondiraju u priči; njima je dan dar govora, ali također njihov je opis dosljedan prirodi stvarnih životinja-modela. Antropomorfnost je vidljiva također iz želje mame ježa da u kapicu zamota svog prehladenog malog ježića. Djevojčica Mirnica nalazi ježa umotanoga u kapu: «Mirnica bi razumjela što se događa i da Šmrcko nije tri puta kihnuo. Pogleda njega, pogleda mamu ježicu i reče: Neka moja kapica bude kapica za maloga ježa. Njemu je potrebna, a meni će baka isplesti novu!»¹⁰ Ovaj «ljudski» dodatak, odnosno slika prehladenog ježa umotanog u kapicu, poslužio je u svrhu pedagoškog odgoja, odnosno razvoja dječjeg senzibiliteta.

Životinje su ponekad stavljene u uloge koje im po prirodi ne pripadaju. U *Božićnoj bajci* one pomažu obnoviti crkvicu razrušenu u ratu, a kako bi omogućile ljudima da dostojno dočekaju Božić. Ova je bajka odličan primjer spisateljčine beletrizacije životinjskih likova, a u svrhu prenošenja poruke ljudima. Nada Iveljić često poseže upravo za likovima životinja kako bi djecu nečemu podučila ili im prenijela poruku, a da pritom ne stvara priču koja je didaktički ili moralistički prenaglašena. U spomenutoj se bajci životinje bave poslom koji im po prirodi nije svojstven, no spisateljica na kraju njihovo ponašanje opravdava kako su one zapravo produkt djedova sna. Ponekad se u pričama Nade Iveljić nađe neki lik kojemu pridjeva neku ljudsku osobinu, ne možda direktno nadovezujući se na poznate basne, već više vođena svojim vlastitim unutrašnjim predosjećajem. Spisateljica «osjeća» prirodu životinje o kojoj piše te joj tada pridjeva onu ljudsku osobinu koja najbolje korespondira sa prirodom životinje. Tako primjerice u priči *Svakom svoje*,

⁹ Iveljić, N. (2000). *Kapica za ježa*. Zagreb: Kašmir promet., str. 6

¹⁰ Iveljić, N. (2000). *Kapica za ježa*. Zagreb: Kašmir promet., str. 10

liku kanarinca, životinje poznate po zvonkom glasu, dodjeljuje ulogu glazbenog dirigenta.

Motivima iz basne poigrava se u priči *Kožuščić* gdje životinje nalaze bijeli kaputić i u njega se oblače. «I jest bijel, kao guskino perje!- usporedi lisica predmet s onime što je nju zanimalo.(...) Sada ga je vuk dočepao. – Dobro će mi doći, cerio se. Kad pođem prema stadu. Nabacim li ga preko leđa, bit ću nalik na janješce i tako zavarati pastire.»¹¹

Vrlo često, životinje su i izraz smiješne strane ljudske prirode. « Fin je magarac, nije kao drugi - tako me hvalila baba i domah sam shvatio što su to ljudske riječi. Koliko mi je zla nanijela svojim laskanjem. Bolje bi mi bilo čuti da sam obični magarac. Čemu mi je sve ovo trebalo? Zato da se naučim magarećoj pameti?»¹²

Životinje promišljaju o temama koje su primjerene ljudima: «Sad vidim da su koze mudrije od nas magaraca, valjda zato što imaju bradu. – Ja se ne ljutim kad me zovu kozom, rekla je. – Bilo bi ružno da me zovu kravom ili ribom kad to nisam, zar ne?»¹³

Spisateljica se često poigrava likom životinje kako bi kazala nešto univerzalno o ljudskoj prirodi ili povijesti. Ovakve nijasne možda nisu posve jasne djetetu koje ga čita, ali neosporno nose značaj komentara ljudskog svijeta: «On sam izgrizao je barem deset nogu stolova i isto toliko, ako ne i više stolaca. Prema tome, bilo mu je jasno da prijestolja propadaju. A ipak, sve mu se to mililo. Zvučalo je romantično.»¹⁴

Likovi miševa te odnos miševa i mačaka česti su u dječjoj književnosti. Nada Iveljić ovaj odnos prikazuje na humoristički način: «Vratio se kući sav sretan te održao predavanje ostalim miševima: Ciju-ci! Dobro nam se sprema jer na cijelom velesajmu nisam vidio ni jedne izložene mačke. Dakle, više ih ne proizvode. Nisu u modi. Blago nama! Ciju-ci!»¹⁵

Ponekad se dešava da se gubi granica čovjek-životinja i možemo postaviti pitanje «tko tu koga oponaša?» Iako najčešće govorimo o situacijama gdje životinje «oponašaju» ljude, bilo govorom, karakterom i sl., iznimni su primjeri u kojima spisateljica zapravo progovara o stvarnom stanju neraskidivosti dvaju svjetova, životinjskog i ljudskog: «Tada mudro reče češljugar: Mi smo samo ptičice. Čovjek - to je nešto veće. Zamislio se žuti kanarinac i rekao: Pjevajte onda same, kako god znate. Ptice su to jedva dočekale. A neki stari glazbenik, koji je upravo prolazio

¹¹ Kožuščić: Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex., str. 71

¹² Slavni magarčić: Iveljić, N. (1987). *Konjić sa zlatnim sedlom*. Zagreb: Mladost., str. 101

¹³ Slavni magarčić: Iveljić, N. (1987). *Konjić sa zlatnim sedlom*. Zagreb: Mladost., str. 103

¹⁴ Pas podstolonasljednik: Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex., str. 147

¹⁵ Miš na velesajmu: Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex., str. 144

ispod breza, mislio je u sebi: Sve što ja znam o glazbi, maleno je pred ovim divnim pjevom prirode.»¹⁶

Pozicija likova životinja u pričama

Nada Iveljić spisateljica je raskošnog pera. Stvorila je velik broj djela, a svaki će čitatelj gotovo odmah primijetiti kako su životinje vrlo često likovi u njezinim pričama.

U zbirci priča *Idem po mjesec* tako među 53 priče, životinje se javljaju u 25 priča. Pritom su životinje glavni likovi u 14, a sporedni u 11 priča. U zbirci priča *Nebeske barke*, od 76 priča, životinje se javljaju također u 25 priča; u 14 priča su glavi likovi, a u 11 sporedni. U *Konjiću sa zlatnim sedlom* od 26 priča životinje su protagonisti u 7, a epizodisti u 10 priča.

Zanimljivi su primjeri u kojima se spisateljica služi likovima životinja koje zapravo nisu direktno životinje već su izvedenice iz nekih drugih likova, primjerice predmeta. Tako u priči *Konjić i Zlatokosa* lik se konjića s vrtuljka ponaša kao pravi konjić. U priči *Tajna slatkog sna*, lik janjeta je simbol sna. U priči *Što je život* spominje se ptičica kao simbol života. «...radije ću život zamisliti kao ptičicu. Dok ona pjeva u mom srcu, živim i radujem se. I ne samo to!- djevojčici proradi mašta. Kad je ptičica tužna, i ja tugujem. Preplaši li se čega, i ja osjetim strah.»¹⁷

Nada Iveljić koristi svoje priče za edukaciju, što je vidljivo iz dokumentarističkih činjenica koje jasno navodi u velikom broju djela (primjerice *Kraljica noći*). Osobine pojedinih životinjama često upleće u samu priču: «...premda su vukovi brižni očevi, gotovo najbolji u cijelome životinjskom svijetu».¹⁸ Ovakav način iznošenja činjenica, stilski gledano, mnogo je efektivnije jer se ovako «sakrivene» u tkanju priče ne doživljavaju kao informacije te stoga priča ne djeluje toliko didaktično. No, osim poduke o životinjskom svijetu, donosi i poduku o ljudskom rodu (često i kroz humorističnu uporabu životinja kao prezentera ljudskih karaktera) ili progovara o sponi između čovjeka i prirode.

Spisateljica je očito svjesna snage životinjskog lika u pričama za djecu. Djeca su po prirodi vrlo sklona životinjama te se s lakoćom s njima poistovjećuju. Pitanje «tko koga zapravo oponaša», stoga ima dva odgovora. Spisateljica doista koristi likove životinja u svrhu opisivanja ljudskog, ali imajući pritom na umu moć poistovjećivanja i identifikacije djece s likovima životinja. Tu spoznaju koristi vješto prenoseći velik broj poruka i ideja s ciljem izazivanja senzibilnosti, stavova i moralnosti. Ponekad je vrlo direktna u izjavama: «Odakle ljudima pravo da misle kako su životinje bešćutne? Ma kako krvoločne bila u borbi za opstanak, one imaju osjećaje o kojima mi malo znamo.»¹⁹ Ponekad poruku šalje na suptilniji način, kroz

¹⁶ Svakom svoje: Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex., str. 147

¹⁷ Što je život: Iveljić, N. (2001). *Idem po mjesec*. Zagreb: Mozaik knjiga, str. 28

¹⁸ Bijeli vuk: Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex., str. 117

¹⁹ Bijeli vuk: Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex., str. 117

razvijanje priče i dijaloge između životinja. Autorica jasno pokazuje kako spretno balansira između tradicionalnog i modernog; u svom pisanju tendira k tradicionalnom, ponekad arhaično obojenom stilu pisanja (radi postizanja bajkovite atmosfere), a tematski rado zalazi i u prošlost i u modernu sadašnjost, kao što zaključuje Dubravka Težak: «Nada Iveljić izrasta iz tradicije hrvatske dječje književnosti, ali svakim svojim djelom unosi u nju i elemente suvremenosti i modernosti.»²⁰ što je razvidno, na primjer, iz ljudskoga odnosa prema pticama: «Zar zato uzgajate ptice da ih netko ubije? - zgrozi se dječak. - Ne, to ne razumijem! Djed ponovno stane objašnjavati kako su ljudi prisiljeni služiti se prirodnim bogatstvima, ali uvidjevši da unuka to neće uvjeriti, više nije spominjao lov.(...) Usprkos radosti što ga vidi, djed je pomalo bio u mucu, jer gradskom djetetu koje uživa u ljepoti prirode, mora otkriti kadšto okrutne zakone.»²¹

O gradskoj djeci i životinjama govori u mnogim pričama. «Pa i jesam poblesavio, za Flokićem! - šapne ljubitelj životinja Vlatko; uvuče se u svoju sobu, legne na krevet i zagrlji mali jastuk misleći da je Flokić. Ako ga je i izmislio, samo na njega je mislio, gradsko dijete koje životinje vidi samo na slici.»²²

Osim o ovoj, Nada Iveljić pomoću likova životinja progovara i o drugim «teškim» temama. U priči *Spašeni mačić* tako govori o temi posvojenosti djece. «Slučajan primjer jednoga mačića naveo ga je da i na svoje posvojenje gleda drugim očima.»²³

Već spomenuta *Božićna bajka* uspjeli je pokušaj da se tematika rata i ratnog razaranja prikaže na djeci prihvatljiv način, prilagodbom motiva koji su nježno umotani u emotivno pozitivno nabijeno ozračje Badnje noći te svakako i ulogom životinjskih likova u obnavljanju onoga što je čovjek razrušio.

O odnosu dvaju svjetova, životinja i čovjeka te njihovu isprepletanju, ne govori samo u modernom tonu, odnosno postavljajući situacije u svakodnevni život, već vrlo često gradi stare, bajkovite svjetove u kojima ta granica gotovo i ne postoji. Zmije se pretvaraju u ljude i postaju dijelom ljudskog svijeta (*Zmija skrunicom ruže*), vile se pretvaraju u životinje da bi komunicirale sa ljudima i sl.

Spisateljica često ponire i u narodne priče i legende. U bajci *Morska medvjedica* zbog pokušaja da se približi čovjeku morska je kraljevna kažnjena pretvorbom u morsku medvjedicu. I ova je bajka započeta dokumentarističkim stilom gdje spisateljica navodi činjenice o morskoj medvjedici, a odmah potom priča se pretvara u bajku nastalu na našim otocima.

²⁰ Težak, D. (2007). *Kratki prikazi*. Zagreb: Hrvatsko društvo književnika za djecu i mlade. str.23

²¹ Djedov teški zadatak, Idem po mjesec, str 23

²² Klokani u dizalu: Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex., str. 179

²³ Spašeni mačić: Iveljić, N. (2001). *Idem po mjesec*. Zagreb: Mozaik knjiga, str. 40

Pristup životinjskim likovima u pričama Nade Iveljić

Životinjski i ljudski svijet povezani su i međuuovisni, od kako je ljudskoga roda. Iako bi životinjski svijet lako opstao bez čovjeka, čovjeku su životinje apsolutno potrebne. Stoga nije čudno što se kompleksnim odnosom ovih dvaju svjetova čovjek bavi od davnina. On ih pripitomljuje, proučava, o njima piše, slika, uzgaja i s njima prijateljuje. Životinje su utkane u ljudsku prošlost, sadašnjost i budućnost, na nekoliko razina.

Taj suodnos možemo promatrati kroz šest kategorija, odnosno pristupa²⁴: *ekonomski, simbolički, umjetnički, osjećajni (sentimentalni), znanstveni i etički pristup*. Iako je ovo podjela koja funkcionira u teorijsko-interpretativnom okviru, zanimljivo je primjetiti kako je Nada Iveljić uspjela u svojim pričama za djecu interpretirati svih šest razina.

Razinu *ekonomskog pristupa* dotiče u nekoliko navrata, baveći se temama poput uzgoja domaćih i divljih životinja (*Spašeni magarčić, Djedov teški zadatak*) ili spominjući lik magarca kao «tovara» (*Spašeni magarčić*).

Razina *simboličnosti*: «Tu je životinja znak nekih važećih kolektivnih ideja, ponajprije magijskih i religijskih, ali i kulturalnih i političkih. (...) Poznata je moralna simbolika basni i bestijarija. Značenje i funkcije životinja bitni su u porukama bajki i priča.»²⁵

U svojim bajkama i pričama s odlikama basne, Nada Iveljić donosi galeriju likova koja nose arhetipsku simboliku ili predstavljaju ljudske karaktere: janje kao simbol sna, lisica kao simbol lukavosti i sl.

Umjetnički i sentimentalni pristup životinjama vidljiv je iz gotovo svakog djela u kojoj su životinje likovi. Poetskom pristupu prilikom objektivnog opisa ili antropomorfizacije životinjskih likova spisateljica je pribjegla gotovo svaki put, izražavajući pritom očit sentiment odnosno naklonost animalnom svijetu.

Zanimljiv je i *znanstveni pristup* čiju je važnost istaknuo još Aristotel u «Istraživanju životinja», posebice važnost objektivnog opisivanja njihova ponašanja u zajednici, kao i odnosa ljudi i životinja. Prirodoslovna dokumentarističnost autorice jasno je vidljiva u gotovo svim njezinim djelima sa životinjskim likovima.

Etički pristup datira daleko u prošlosti, no tek je u novije doba zaživio snažnije. Moralnost i etičnost u odnošenju prema životinjskom svijetu zahtijeva poštovanje dostojanstva svakog živog bića, priznavanje jednakih prava na opstanak svih vrsta životinja. Zanimljivo je primjetiti kako je svoju etičnost Nada Iveljić iskazala upravo uporabom ogromne galerije životinjskih likova poštujući njihovu

²⁴ Visković, N. (1997). Šest načina odnosa prema životinji: U: Cambi, N.; Visković, N. (ur.), *Kulurna animalistika: zbornik radova sa znanstvenog skupa*, 11-15. Split: Književni krug

²⁵ isto

raznovrsnost. Ona s jednakim poštovanjem pristupa liku vuka, sove, vrapčića ili ježa.

Zaključak

Životinjski se likovi vrlo često javljaju u djelima dječje književnosti što je primjereno mlađim čitateljima koji pokazuju veću sposobnost poistovjećivanja i senzibilnosti prema životinjskom svijetu. Nada Iveljić prepoznala je ovaj suodnos dvaju svjetova te stoga posegnula u bogatu galeriju životinjskih likova.

Analizirajući njezina djela, postalo je očito kako spisateljica ima «učiteljske» tendencije. Svojim pričama ona ne gradi samo maštovite svjetove, već vrlo često prenosi neku poruku i donosi informacije te tako demistificira životinjski svijet. Tom se prilikom najčešće služi tehnikom antropomorfozacije, a u svrhu dekodiranja životinjske komunikacije odnosno njezina «prevođenja» na nama razumljiv, ljudski jezik.

U nekim pričama (navedenima u poglavlju «Zbiljski prikazane životinje») spisateljica se trudi prikazati životinje na što realniji način. Prilikom takve interpretacije, čitatelj je taj koji zaključuje o prirodi i htijenjima životinje, a na temelju razvoja priče i opisa životinjskih postupaka.

Ipak, spisateljica rijeđe poseže za ovakvim načinom pisanja. Naime, njezina su djela često više interpretacija sama po sebi - ona se stavlja u ulogu «prevoditelja» te sugerira poziciju iz koje se životinje mogu promatrati. To je čest slučaj kada se radi o životinjskim likovima u djelima za djecu mlađe dobi.

Stanovitu dozu «zrelosti» pristupa životinjskom svijetu možemo osjetiti u situacijama kada spisateljica poseže za prirodoslovnim činjenicama kako bi ili napravila uvod u priču ili je obogatila. Dokumentarističnost je u djelima Nade Iveljić jedna od temeljnih karakteristika (štoviše, vrlo je upečatljiva), ali je zbog sentimenta i poetičnosti vješto upletena u samo tkanje priče te stoga ne djeluje didaktički, već funkcionira kao potporanj priče odnosno njezina samorazumljiva dimenzija, neodvojiva od ostatka priče. To je posebno vidljivo u djelima u kojima se antropomorfizira. Ponekad su likovi životinja preuzeli ljudske odlike, ali ne i oblike. One redovito zadržavaju sebi svojstvena obilježja i prirodne dimenzije te bivaju tek dodatno obojena novim dimenzijama, koje nazivamo «ljudskima». Čini se da one govore samo zato da bismo ih mogli razumijeti.

Spisateljica je stoga vješto beletrizirala životinjske likove koji bismo teško mogli okarakterizirati kao zbiljski ili kao antropomorfnii. Najčešće se radi o kombinaciji obaju pristupa, kako je već ranije navedeno, a sve u cilju poticanja razumijevanja životinjskoga svijeta. Anima (duša) animalnog (životinjskog) svijeta tako je animirana (oživljena) na svim razinama: od mitološkog (*Morska medvjedica*, *Zmija s krunicom ruže*, *Bijeli vuk*) do suvremenog (*Spašeni mačić*, *Božićna bajka*).

ANIMATED ANIMALS: ANIMALS AS CHARACTERS IN STORIES OF NADA IVELJIĆ

In her stories for children, Nada Iveljić created rich worlds which wouldn't be such if her choice of characters, the inhabitants of these worlds, wasn't as equally rich and imaginative. Beside the characters of children, plants, and even letters, a big number of her stories were brought to life through the characters of animals.

Animals are a world interesting by itself; they have their meaning, their reason of existence. But the writer's curiosity led her to decoding of the animal world and turning it into a language understandable to mankind so that she could represent to us not only that mystical, animal nature, but also our own.

The writer animates animals; they are reflective, intelligent, emotional beings of high imagination and curiosity... Although personified, from the same reasons why the characters of animals are personified in the fables, the animals in the stories of Nada Iveljić do not depart from their natural innate characteristics. The writer expands her characters with dimensions so that they could be active participants of the happenings, but in this whole process she respects the specific nature of the model on which the character is based upon.

Key words: Nada Iveljić, characters in stories of Nada Iveljić, animal character, personification.

(prevela: Marina Gabelica)

LITERATURA

- Hranjec, S. (2006). *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hranjec, S. (1998). *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje.
- Iveljić, N. (1995). *Božićna bajka*. Zagreb: Tipex.
- Iveljić, N. (2000). *Kapica za ježa*. Zagreb: Kašmir promet.
- Iveljić, N. (2005). *Nebeske barke*. Zagreb: Tipex.
- Iveljić, N. (1987). *Konjić sa zlatnim sedlom*. Zagreb: Mladost.
- Iveljić, N. (2001). *Idem po mjesec*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- Iveljić, N. (1996). *Dimnjačar i bijela golubica*. Zagreb: Školske novine.
- Iveljić, N. (2000). *Dođi da ti pričam*. Varaždin: Katarina Zrinski.
- Iveljić, N. (1993). *Iva i Marko u zoološkom vrtu*. Zagreb: Naša djeca.
- Iveljić, N. (1993). *Iva i Marko i domaće životinje*. Zagreb: Naša djeca.
- Iveljić, N. (1981). *Pipo*. Zagreb: Naša djeca.
- Iveljić, N. (1998). *Priče o životinjama*. Zagreb: Naša djeca.
- Težak, D. (2008). *Portreti i eseji o dječjim piscima*. Zagreb: Tipex d.o.o.
- Težak, D. (2007). *Kratki prikazi*. Zagreb: Hrvatsko društvo književnika za djecu i mlade.
- Pintarić, A. (2008). *Umjetničke bajke - teorija, pregled i interpretacije*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Visković, N. (1997). Šest načina odnosa prema životinji: U: Cambi, N.; Visković, N. (ur.), *Kulturna animalistika: zbornik radova sa znanstvenog skupa*, 11-15. Split: Književni krug